

ATELIER
POPULAIRE

HORVAT, SREĆKO

Revolucija u doba postpolitike?

...ili što nam Kinski može reći o
'68-oj i srodnim događajima

HORVAT, SREĆKO

**Revolucija u doba postpolitike?
...ili što nam Kinski može reći o
'68-oj i srodnim događajima**

Nema sumnje, 'nasilje se isplati', ali problem je u tome što se isplaćuje nekritički, za tečajeve 'soula' i lekcije swahilija jednako kao i za stvarne reforme.

— Hannah Arendt, *O nasilju*

Ja nisam službeni crkveni Isus. Ja nisam vaša nova super zvijezda! Ja sam vaša bajka. Vaš san. Vaše želje i žudnje, ja sam vaša žeđ i vaša glad i vaša hrana i vaše piće.

— Klaus Kinski, *Jesus Christ Erlöser*

'68 danas i depolitizacija revolta

O čemu govorimo kad govorimo o '68-oj? Najčešće ni o čemu. U boljem slučaju – o apstrakcijama. S jedne strane postoji tendencija pronalaženja 'izvornih' šezdesetosmaša kako bi nam povjerali svoju priču (uvijek se radi o 'priči'), ali kad ih nađemo onda u pravilu otkrivamo da u njima nema ničeg 'izvornog' u pravom smislu i da je većina onih koji nisu poludjeli ili naprosto potonuli u svakodnevicu, završila na nekim političkim pozicijama, samim tim činom odričući se ideala za koje su se borili (sjetimo se samo Joschke Fischera, Daniela Cohn-Bendita, itd.). S druge strane, postoji tendencija da se čitava '68, bilo da se radi o Francuskoj, Njemačkoj ili Češkoj gdje su prilike nerijetko bile uzrokovane drugim povodima i gdje su se nerijetko razlikovali i sami ideali, svodi na zajednički nazivnik i prezentira kao nekakva 'duhovna situacija vremena'. Mjesto, ili bolje rečeno *Stimmung*, na kojem se susreću te dvije tendencije je *nostalgija*. Posebno kad na dnevnom rasporedu imamo obljetnicu '68, svaka rasprava najčešće završava konstatacijom 'ah, onda je bilo tako divno, studenti s radnicima koji su se zajedno borili za svoje ideale, a gdje toga ima danas?'

Umjesto tog začaranog kruga trebalo bi reći nešto naizgled paradoksalno: upravo danas '68-a postoji, kao što je postojala i prije. Naravno, to možemo reći samo ako u svijesti imamo da ni '68-a iz '68-e nije bila jedinst-

ven proces, kao što nam se to danas *post festum*, iz jedne historijske i gotovo arhimedovske perspektive čini. Naime, koliko god da u različitim i ne samo europskim državama možemo detektirati slične 'povode' (Vijetnamski rat, represija na sveučilištu, eksploatacija radništva, itd.), u početku je svaki od tih procesa ili revolta, bio koliko-toliko neovisan od drugih. Nijemci su primjerice imali sasvim specifičnu situaciju koja se od Francuske razlikovala već po tome što je u njemačku '68, među svim drugim stvarima, bilo uključeno i suočavanje s prošlošću, odnosno nacizmom (kako su to poslije najbolje pokazali RAF i 'Njemačka jesen').

Naravno, mi iz današnje perspektive možemo, kao što je to uvijek slučaj kad zauzimamo položaj nekoga s odmakom, sve vidjeti kao neku vrstu determinističkog (danas bi se reklo 'globalizacijskog') procesa u kojem vrijedi načelo iz teorije kaosa zvano *efekt leptirovih krila*: kao što zamah krila leptira na jednom dijelu svijeta na drugom kraju uzrokuje tornado, tako su recimo bombe u Vijetnamu na drugom kraju svijeta uzrokovale društvena gibanja koja su dovela do godine 1968. I ne samo to: kao što pokazuju svi kronološki prikazi '68, mogu se uspostaviti i sofisticiranije poveznice (ili, kako bi rekla službena definicija *efekta leptira*: "senzitivne dependencije inicijalnih uvjeta"). Radi se o globalnoj, premda još uvijek uglavnom nepovezanoj i često partikularnoj, pobuni protiv Kapitala, pa bi umjesto nostalgičnih solilokvija i svećanih govora o '68-oj trebalo reći: upravo se u tome sastoji današnja '68. Naravno, ne postoji ono najvrjednije iz 'prave' '68-e, a to je direktno povezivanje između studenata i radnika, odnosno specifična kolektivna vrsta solidarnosti, a u to se mogao uvjeriti svatko tko je recimo pratio propadanje tvornica tokom hrvatske tranzicije, jer studenti nikada nisu u nekom većom broju dali podršku radnicima, a vrijedi i obrnuto: radnici se nisu priključili studentima kad su ovi protestirali zbog velikih školarina.

Međutim, problem s današnjom '68-om (kad govorimo o 'današnjoj' '68-oj onda mislimo na njen

revolucionarni potencijal) u općenitom je smislu ovaj: svaki revolt koji se javi na nekoj strani zemaljske kugle ubrzo gubi svoj politički značaj. Ili, preciznije rečeno, svakom se revoltu oduzima njegov *politički karakter*. Antiglobalisti i prosvjednici protiv G8 naprosto se nazivaju anarhistima ili u 'boljem' slučaju razmaženim klinčima koji samo traže malo akcije. Slično tome, prema prevladavajućim interpretacijama muslimanski mladići u Danskoj protestiraju samo zato jer im je dosadno. Crnci i muslimani u francuskim predgrađima pak protestiraju jer su ionako kriminalci i narko-dileri, pa ne znaju ni za što drugo. Teroristi se zalijeću u naše nebudere prvenstveno zbog djevica u Raju, ili zato jer su naprosto fanatici ili luđaci. Zapatisti pak ratuju u Meksiku jer vode nekakvu lokalnu mikropolitiku koja nije povezana s problemima ostatka svijeta. Radnici TDZ-a zauzimaju tvornicu jer su 'bagra' koja nije htjela uzeti najveće otpremnine u povijesti nezavisne Hrvatske, a uostalom većina njih sluša Thompsona i, dakako, proizvodi cigarete (postoji li nešto politički nekorektnije za ljevicu?). Sve su to učestali, ako ne i vodeći argumenti koji se pojavljuju kad se negdje detektira neka potencijalno revolucionarna energija. Ako je sada već izlizana fraza da živimo u doba postpolitike igdje imala smisla, onda je to upravo u kontekstu tih primjera i '68-e.

Naime, ključni je problem današnjice da se nijedna borba više ne priznaje kao politička. Indikativno je da je taj način 'obrane' od svakog potencijalnog revolucionarnog gibanja postojao i onda kad su politički zahtjevi bili na vrhuncu. Uzmimo primjer Njemačke. Ulrike Meinhof, Andreas Baader i ostali pripadnici RAF-a su u zatvoru Stammheim. Na suđenjima glavna taktika putem koje njemačka država želi diskreditirati svog neprijatelja sastoji se upravo u tome da se dade do znanja da neprijatelj u pravom smislu te riječi ne postoji. Otkada je RAF harao Njemačkom glavno je oružje Države bilo da se teroristi ne priznaju kao teroristi. Oni su u većini slučajeva bili nazivani kriminalcima. A nije li upravo to najbolja potvrda postpolitike? Jer, ako svog neprijatelja

Andreas Baader

Ulrike Meinhof

nazoveš kriminalcem, onda to više nije pitanje politike, već naprosto pitanje održanja zakona i red (gdje je svaka, pa i nasilna odmazda legitimna).

Ne dešava li se isto i danas? Doduše, teroristi se sada doista nazivaju svojim imenom, no unatoč toj upotrebi terminologije, gdje je za razliku od Njemačke '70-ih godina terorista moguće pa čak i poželjno nazvati 'teroristom', nakon 11. rujna postoji tendencija da se svi teroristi prezentiraju kao fundamentalisti, što će reći – *luđaci*. A postoji li bolji način da se opet zaniječe ono inherentno *političko*? S luđakom se naprosto ne pregovara, luđak ne može imati političke zahtjeve. Foucaultova *Historija ludila* se ponavlja, a takva vrsta postpolitičke 'normalizacije' nije samo ograničena na teroriste. Ona je prisutna na svakom mjestu gdje postoji zahtjev za politiziranjem stvari. Kao što smo već rekli, nemiri u francuskim pregrađima se prezentiraju kao puko nasilje. Iznova čujemo glazbu dobro poznatog postulata: 's nasilnicima ne pregovaramo, oni ne mogu imati političke zahtjeve!'. U tom smislu se epistemologija njemačke države iz '70-ih i tzv. 'Njemačke jeseni' danas opet ponavlja.

Štoviše, ona se apsolutizira. Sada više ne vrijedi samo za teroriste, sada vrijedi za sve skupine spremne na revolt. '68-u stoga danas treba otkriti upravo u tom ćorsokaku postpolitike. Međutim, problem je u tome da je čak i većina lijevih intelektualaca podlegla 'postpolitičkom sindromu' koji se proširio poput gripe i zbog kojega se i evidentni slučajevi poput zahtjeva francuske muslimansko-crnačke omladine za priznanjem i ukidanjem segregacije ne svrstavaju u goruća politička pitanja današnjice. Rješenje, dakako, ne bi bilo u tome da se i najmanji događaj prozove političkim. Rješenje bi bilo da se nasilje a priori ne odbacuje. Jer možda je upravo rezignacija ono što nije normalno, dok je nasilje pokazatelj da smo još uvijek normalni.

Kinski, gnjev božji

Nedavno, kad smo razgovarali o Herzogovu dokumentarcu *Moj najdraži neprijatelj* (*Mein liebster Feind*,

1999), Tonči Valentić je dao zanimljivo tumačenje odnosa između Herzoga i Kinskog. Kao što znamo, Kinski je bio poznat po svom eksplozivnom temperamentu, a priča da je Herzog, tokom snimanja filma *Aguirre, gnjev Božji*, prijetio da će ubiti Kinskog odavno već spada u klasike filmske povijesti. Umjesto klasične interpretacije po kojoj je u pravilu Kinski uvijek tretiran kao luđak (ili u boljem slučaju, 'ludi genije'), Valentić smatra kako treba ponuditi suprotno tumačenje: nije Kinski taj koji je lud, nego je to Herzog. I doista, ako samo pogledamo svjedočanstva o svih pet filmova koja su snimili zajedno, vidjet ćemo da je ponašanje Kinskog, ma koliko ono na trenutke mahnito, u neku ruku zapravo "normalno".

Uzmimo na primjer *Fitzcarraldo* (1982), film o ludom Ircu koji kroz prašumu Perua nastoji prevesti parobrod kako bi došao do teritorija bogatog prirodnim gumom, i to sve samo zato da bi od zarade u malom gradiću izgradio zgradu za operu. Za razliku od današnjih filmova gdje se bez specijalnih efekata više ništa ne snima, Herzog je parobrod težak više od 300 tona doista uspio prenijeti preko brda. Kasnije je ustvrdio da nitko u povijesti nije učinio ništa slično i proglasio se – iskoristivši jednu divnu sintagmu – 'konkvistadorom Beskorisnog'. Snimanje u nemogućim uvjetima ozlijedilo je mnoge članove glumačke postave. Slična je stvar i s *Aguirre, gnjev Božji* (1972) koji je također sniman u prašumama Perua, a tokom kojeg je Kinski, izžvciran time što je dio filmske ekipe igrao karte, pucao u njih pištoljem. S posljednjim filmom na kojem su Herzog i Kinski surađivali, *Cobra Verde* (1987), nasilje je doseglo tu razinu da nitko od glumaca i filmske ekipe više nije mogao podnijeti konstante Kinskijeve izljeve bijesa. Nakon toga njihovo je prijateljstvo potpuno puklo, a Kinski umire samo četiri godine kasnije – kao da je posljednja scena iz tog posljednjeg filma u kojoj brazilski robovlasnik Cobra Verde na plaži pokušava odvesti svoj brod na pučinu i pritom umire, anticipirala skorbu budućnost

Imajući u vidu takve uvjete snimanja kao i poznatu nepopustljivost Herzoga, pravo pitanje nije zašto je

Herzog i Kinski

HORVAT, SREĆKO
Revolucija u doba postpolitike?

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

169

22. svibnja 1968.
Ukupno devet milijuna
francuskih radnika je u
štrajku.

Kinski nerijetko dobivao slom živaca, već zašto je Herzog, kad je ovaj bio nepodnošljiv, bio miran. Taj paradoks najbolje do izražaja dolazi u *Mom najdražem neprijatelju* u sceni u kojoj tokom svađe (za vrijeme snimanja *Fitzcarralda*) s producentom Walterom Saxerom koja traje desetak minuta, Kinski neobuzdano skače i dere se poput luđaka. Sam Herzog će, komentirajući taj događaj, reći da se nije htio miješati u tu svađu jer je Kinski navodno bio relativno miran (premda se to baš i ne bi moglo nazvati 'mirnim'), te je umjesto toga mirno i neometano pripremao sljedeću scenu. Sam Herzog će najbolje potvrditi svoju vlastitu 'mirnoću' (a time i nepodnošljivu normalnost), prisjećajući se da je na kraju snimanja do njega došao jedan od Indijanaca i rekao mu: 'Vjerojatno ste shvatili da smo bili prestrašeni, ali ni u jednom trenu se nismo bojali tog vrištećeg luđaka. Zapravo smo se bojali vas, jer ste bili tako tihi'. I to je vjerojatno najbolji opis zašto Herzoga treba promatrati kao onog tko je doista lud, a ne Kinskog. Naravno, sam Herzog toga nije svjestan, i već u sljedećoj rečenici nakon ove izjavljuje (potvrđujući time vlastiti problem) da se 'ponašanje Kinskog može objasniti njegovim egocentričnim karakterom' i da 'egocentrik možda nije dobra riječ', već da je on 'potpuni egomanijak'. Ovdje vidimo tipičan primjer poricanja: premda je samo rečenicu prije Herzog točno detektirao problem (problem nije u tome što se Kinski derao poput luđaka, već u tome što je on, Herzog, bio miran poput luđaka), poslije kreće u tipičnu interpretaciju Kinskog koja mu omogućuje odmak od vlastite egomanije.

Ako bolje razmislimo, Kinski je samo artikulirao svoj djelomično (ako ne i potpuno) opravdan bijes (jer kako se nositi s idejom da parobrod težak tristotinjak tona treba doista prevesti kroz prašumu?), dok je Herzog gotovo uvijek bio neobično, čak čudovišno smiren. U tom smislu, ponašanje Kinskog nije ludo: s obzirom na uvjete snimanja ono je čak očekivano i normalno. Ono što je ludo je upravo smirenost Herzoga koja graniči s patologijom. Jer što je drugo djelovanje koje ne želi uči-

niti ništa protiv onoga što izaziva bijes? Što je drugo djelovanje koje uopće nikad ne artikulira svoj bijes, pa bilo to i nasiljem?

U svom spisu *O nasilju* taj problem je iz nešto drugačijeg kuta dotakla i Hannah Arendt, pokazujući da nasilje uopće nije tako iracionalno kako se najčešće prezentira. Po njoj, za sve je kriva najstarija definicija čovjeka prirode – definicija čovjeka kao *animal rationale*. 'Moderna znanost, pošavši nekritički od te stare pretpostavke, otišla je daleko u 'dokazivanju' da čovjek sva svoja ostala svojstva dijeli s nekom vrstom u životinjskom carstvu – osim toga što ga onaj dodatni dar 'razuma' čini još opasnijom životinjom. Upravo nas služenje razumom čini opasno 'iracionalnim', jer je taj razum vlasništvo jednog 'iskonski nagonskog bića'. Znanstvenici, naravno, znaju da je upravo čovjek kao tvorac oruđa taj koji je izmislio ona dalekometna oružja koja ga oslobađaju od 'prirodnih' ograničenja što ih nalazimo u životinjskom carstvu, kao i da je stvaranje oruđa visoko složena *mentalna* aktivnost. Stoga je znanost pozvana da nas liječi od negativnih popratnih pojava razuma, manipulacijom i kontrolom naših nagona, obično pronalženjem bezazlenih odušaka za njih nakon što je njihova funkcija u 'očuvanju života' nestala. Norma ponašanja izvodi se opet iz drugih životinjskih vrsta, u kojih funkcija životnih nagona nije uništena posredovanjem ljudskog razuma. Specifična pak razlika između čovjeka i životinje sada više nije razum u strogome smislu (*lumen naturale* ljudske životinje), nego znanost, znanje o tim normama i tehnikama njihove primjene. Prema tome gledištu, čovjek djeluje iracionalno i poput životinje ako odbija slušati znanstvenike ili nije upućen u njihove najnovije nalaze'.⁰¹ Na sljedećim stranicama Hannah Arendt stoga dokazuje da nasilje nije ni životinjsko ni iracionalno – štoviše, nasilje je znak ljudskosti.

Dapače, Arendt daje i komentar na studentske pokrete i upotrebu nasilja (nemojmo zaboraviti da je spis *O nasilju* pisan upravo u doba '68-e): "Malo je ugled-

01 Hannah Arendt, 'O nasilju', u: *Eseji o politici*, Antibarbarus, Zagreb, 1996., str. 193.

nih autora veličalo nasilje radi nasilja, ali tu nekolicinu – Sorela, Pareta, Fanona – mnogo je dublja mržnja prema građanskome društvu motivirala i dovela do mnogo radikalnijeg loma s njegovim moralnim normama nego u slučaju konvencionalne ljevice, koja se uglavnom nadahnjivala suosjećanjem i vrućom željom za pravdom. Zderati masku licemjerja s neprijateljeva obraza, raskrinkati njega i potajne makinacije i manipulacije koje mu omogućuju da vlada bez nasilnih sredstava, to jest izazvati akciju čak i uz rizik od uništenja, samo da istina izađe na vidjelo – to su još uvijek najsnažniji motivi i današnjega nasilja na sveučilištima i po ulicama. (...) Poslužiti se razumom kad razum služi kao zamka nije ‘racionalno’, upravo kao što poslužiti se oružjem u samoobrani nije ‘iracionalno’.”⁰²

Kao što vidimo, za Hannu Arendt je nasilje i njegova upotreba jedna od ključnih ljudskih osobina. Štoviše, ono je, ma koliko svi filozofi i dušebrižnici govorili protiv toga, svojevrsni ‘jamac’ normalnosti. Stoga bismo se ovdje trebali vratiti *Mom najdražem neprijatelju* i zapitati se kako to da nasilja nije više? Sukladno tezi da je Herzog taj koji je lud, a ne Kinski, mogli bismo dati i dijagnozu našeg vremena: nisu ljudi oni koji pale automobile (pa makar i vlastite, kao što je to bio slučaj u Parizu 2005.), nego smo to svi mi koji letargično stojimo sa strane i sve naše frustracije uopće ne dovodimo do artikulacije. U skladu s tim valja reći da nemirima u Francuskoj i Danskoj nedostaju neke osobine ‘68-e (veća kohezija, jasniji ciljevi, politički artikulirani stavovi, itd.), no to još uvijek ne znači da su pobunjenici ljudi.

Kinski će to lijepo izraziti u svojoj autobiografiji: ‘Da, ima nasilja u meni, ali ne negativnog. Kad tigar ras-trga svog timaritelja onda se kaže da je tigar bio nasilan i potom ga se ubije. Moje je nasilje nasilje slobodnog koji se ne želi pokoriti. Stvaranje je nasilno. Život je nasilan. Rođenje je nasilni događaj. Oluja i potres su nasilni pokreti prirode. Moje nasilje je nasilje života. To nije nasilje usmjereno protiv prirode, poput nasilja države, koje vašu djecu šalje u klaonicu, otupljuje vaše mozgove

i isisava vaše duše!’. Kasnije ćemo se još vratiti Kinskom i njegovu iščitavanju Novog Zavjeta, ali prije toga ćemo pažnju usmjeriti na dva primjera ‘nasilja života’ – omladinske nemire u Francuskoj i Danskoj.

Nemiri u Francuskoj: samo višak hormona?

Novi nemiri u Francuskoj javili su se 2007., samo dvije godine nakon sada već ‘klasičnih’ nemira koji će u budućnosti možda označiti neku vrstu prekretnice. Kao i prije dvije godine, premda ovaj put ne možemo govoriti o istim razmjerima, nemiri su se proširili i na predgrađa drugih francuskih gradova. Kao i prije dvije godine, povod je smrt dvojice tinejdžera. Kao i tada, vodeći svjetski mediji uglavnom prenose iste vijesti. Dovoljno je da čovjek počne čitati Guardian, New York Times, AFP, USA Today ili bilo koje druge novine kako bi uvidio da su članci uglavnom *copy-paste* metodom preneseni iz Reutersa. Naravno, nije to neka novost. Takvu ulogu kod nas ima Hina, pa su i ‘suparničke’ dnevne novine nerijetko ispunjene posve istim vijestima, međutim u slučaju francuskih nemira taj poročni krug medija samo doprinosi stvaranju jednog vladajućeg diskursa koji s jedne strane i ne traži razloge za pobunu francuske mladeži afričkog porijekla i muslimanske vjeroispovijesti, a s druge strane, kad i traži neko razumno opravdanje, najčešće uzvraća argumentom da smrt dvojice tinejdžera nije dovoljan ‘izgovor’, jer okolnosti nesreće još uvijek nisu razjašnjene, te kako je nasilje uzrokovano time ionako slijepo, besmisleno i uglavnom usmjereno na imovinu stanovnika samih tih predgrađa.

Ovaj potonji argument uvelike je kolao i diskusijama u povodu listopadskih nemira 2005. godine. Čak i neki ‘lijevo’ orijentirani kritičari često bi isticali kako su mladići iz predgrađa agresivci i fanatici koji paljenjem automobila naprosto liječe svoje frustracije. Štoviše, i Peter Sloterdijk će, implicitno povezujući *banlieue* nemire s regrutacijama karakterističnim za islamistički fundamentalizam, u svojoj najnovijoj knjizi *Srdžba i vrijeme* reći sljedeće: ‘Radi se o uvijek istim gnjevnim

02 Ibid, str. 195-196.

171

23. svibnja. 1968.

Daniel Cohn-Bendit je zbog svog njemačkog podrijetla protjeran iz Francuske. Demonstranti, uključujući i one arapskog porijekla, u znak potpore tom sinu njemačkog židovskog useljenika uzvikuju: Svi smo mi njemački Židovi! Povratak će mu biti dozvoljen tek kroz 10 godina.

HORVAT, SREČKO
Revolucija u doba postpolitike?

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

Alain Badiou

mladim muškarcima koji zbog dvostruke nezaposlenosti i hormonalnog pritiska dolaze do eksplozivnog uvida o svojoj društvenoj suvišnosti. Bilo bi lakoumno ne htjeti shvatiti da oni tvore potencijalne regrute svakog rata koji bi im pokazivao perspektivu kako bi se mogli izbaviti iz kotla njihove nedobrovoljne apatije.⁰³

U čemu je problem s takvom interpretacijom?

Naravno da je Sloterdijk u pravu kad tvrdi kako su mladići gnjevni zbog svoje društvene suvišnosti, kao i da predstavljaju potencijalne regrute ili žrtve u nekom novom fundamentalističkom ratu. Međutim, valja na tren obratiti pažnju na argument o 'hormonalnom pritisku' zbog kojeg su mladići gnjevni. Ukoliko Sloterdijkovu jeftinu psihologizaciju, koja je karakteristična i za neka druga mjesta njegove nove knjige, shvatimo ozbiljno, onda se moramo zapitati zašto drugi tinejdžeri zbog 'hormonalnog pritiska' ne pale vlastita predgrađa, automobile, ili, kao što je to slučaj s recentnim nemirima, čak i škole. Odgovor je jasan: oni vjerojatno imaju drugačije 'kanale' ispoljavanja svog nezadovoljstva ili naprosto pubertetskog 'dokazivanja'. Neki klinici doista počnu koketirati s nasiljem, bilo u vidu tzv. 'supkulturnih' skupina – gdje bi se u skladu s uvidima Žarka Paića o kulturi kao novoj ideologiji, dakako, valjalo upitati što je to danas još uopće 'kultura', a sukladno tome i 'supkultura' – poput navijačkih skupina, skinheadsa, a zašto ne i punkera koji nerijetko (prema načelu Hansa Magnusa Enzensbergera o *molekularnom građanskom ratu*) prakticiraju 'iskreno' bezrazložno i besmisleno nasilje, makar u obliku video-igrice u kojima se postiže neka vrsta kompenzacijskog užitka. Sloterdijk griješi kad nasilje jednim dijelom pripisuje 'hormonalnom pritisku' zato jer francuski mladići nemaju jednake mogućnosti kanaliziranja nasilja. I to se ne odnosi samo na ovo drugo nasilje, prisutno u kompenzacijskom užitku video-igara, već i na prvo nasilje vezano uz tzv. 'supkulture'. Zbog totalne nepovezanosti predgrađa s centrom, mladež iz predgrađa ni ne može otići na utakmicu i tako postati dijelom supkulture 'navijača', niti može otići na

03 Peter Sloterdijk, 'Rasipanje gnjeva u eri sredine', iz *Zorn und Zeit*, Suhrkamp, 2006., u: *Europski glasnik*, godište XI, br. 11., Zagreb, 2006., str. 45, s njemačkog preveo Srećko Horvat

punk-koncert i postati dijelom supkulture 'punkera'.

Sjajnu ilustraciju te situacije daje nam *La Haine* (Mržnja, 1995). Ne samo da taj film, tada još mladog redatelja Mathieua Kassovitzsa snimljen deset godina prije francuskih nemira 2005 godine, predstavlja točnu anticipaciju tih događaja, nego nudi i briljantnu detekciju gore navedenog problema: trojica mladića stižu iz svog polurazrušenog predgrađa u centar Pariza kako bi posjetili prijatelja u bolnici zbog kojeg su izazvani neredi, no zbog spleta okolnosti, začinjenog policijskim nasiljem, na kraju dana bivaju doslovce zatočeni u centru jer nijedan vlak, sve do jutra, više ne vozi u predgrađe. U nemogućnosti pronalaženja alternativnog prijevoza nakon duge neprospavane noći sukobljavaju se s nekom skupinom skinheadsa, gdje dolazi do izražaja upravo taj sukob dviju 'supkultura', od kojih je jednu, dakako, moguće svrstati na stranu 'komfortnih' – ili drugim riječima, buržujskih – supkultura (skinheads koji nerijetko, pa i u Hrvatskoj, dolaze iz bolje situiranih obitelji), dok ovu drugu uopće nije moguće svrstati na stranu supkultura, budući da su mladići iz predgrađa zbog nedostatka bilo kakvog drugog izbora, u većini slučajeva naprosto bili prisiljeni postati članovima maloljetnih bandi ili kvazi-bandi. Policija se pak iz tog razloga ponaša slično 'preventivnom sumnjičenju' karakterističnom za svijet nakon 11. rujna. Samo što je sada dodano još nešto: nisu više sumnjivi samo svi muslimani, već i crnci, pa čak i oni sa sumnjivim imenom.

To je najbolje potvrdio francuski filozof Alain Badiou, i to ne filozofskom kontemplacijom, već jednom sasvim osobnom pričom objavljenom u vrijeme nemira iz 2005. Naime, Badiou ima osamnaestogodišnjeg usvojenog sina koji je crn.⁰⁴ Premda je odrastao u Parizu, a ne u predgrađu, njegov sin Gérard – tako ga Badiou naziva, ne želeći otkriti pravo ime – od 2004. do 2005. godine, kad mu nije bilo još ni 15 godina, nebrojeno puta ga je legitimirala policija. 'Konstantne provjere policije,' reći će Badiou i dodati: 'od najčešćih pritužbi

04 Izvorni članak objavljen je 15. 11. 2005. u *Le Monde* pod nazivom 'L'humiliation ordinaire', dostupno ovdje: <http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3232,36-710389,0.html>

naše mladeži koja je sada u revoltu čuti ćemo upravo to, sveprisutno ispitivanje i ometanje njihovih normalnih života'. Štoviše, mali je Gérard u to doba bio i uhićen – i to čak šest puta u 18 mjeseci! Jednom iz veoma 'prozaičnog' razloga: Gérard i njegov prijatelj Kemal (rođen u Francuskoj, ali turskog porijekla) bili su ispred privatne srednje škole za djevojčice. Dok je Gérard vjerojatno pokušavao zvesti jednu od njih, Kemal je s nekim učenicom iz druge škole pregovarao o kupnji bicikla. 20 eura, za taj bicikl, bagatela! Premda sumnjivo, Kemal odlučuje kupiti bicikl. No onda mu prilaze tri *petits jeunes*, od kojih je jedan iznimno gnjevan i kaže: 'To je moj bicikl, posudio sam ga nekom tipu na sat i pol i nikad mi ga nije vratio!'. Gérard uviđa da je jedini ispravni postupak vratiti bicikl. I mladići odlaze. No u tom trenu se čuje škripa kočnja, i u susret im dolazi policijski automobil. Dvoje policajaca skače na Gérarda i Kemala, bacajući ih na zemlju i vrijeđajući: *Encules! Connards!* (u slobodnom prijevodu 'seronje', samo još uvredljivije). Jedan od dječaka ih upita: 'Pa što smo učinili?', a policajac odgovara: 'Znaš veoma dobro. Okreni se da svi mogu vidjeti što ste učinili!' U taj čas ona skupina mladića čiji je bicikl kaže: 'Oni nisu učinili ništa, štoviše, vratili su nam bicikl'. Unatoč tome Gérard i Kemal, crnac i Turčin, odvezeni su u policijsku stanicu gdje su ih iznova vrijeđali i gdje su proveli čitavu večer. Nakon što je Badiou došao po svog sina, policajci su se naprosto ispričali: 'Bila je to pogreška'. Za što je Gérard bio kriv? Naprosto zato jer se u krivo vrijeme našao na krivom mjestu, odnosno zato jer je crn i zbog toga a priori sumnjiv.

Pariški primjer nije izoliran. On je zapravo dio globalne situacije koja se nakon 11. rujna sve više zaoštrava. Tako je nedavno policija u Los Angelesu iznijela plan mapiranja muslimanskih enklava u gradu kako bi mogla determinirati koje bi mogle postati izolirane i krenuti u 'nasilni, ideološki ekstremizam', kako je izjavio vođa protuterorističkog odjela Michael P. Downing, posve u skladu s novom terminologijom

zakona 'Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Act'. Ukoliko u obzir uzmemo da u Los Angelesu i okolici živi oko 500.000 Muslimana, onda je jasno što bi takva mjera značila. Stoga je, očekivano, došlo do žestoke reakcije muslimanske zajednice koja je s pravom argumentirala da se radi o rasnoj i religijskoj diskriminaciji, na što je Downing odgovorio: 'Ne gledamo na pojedince. Mi gledamo na grupe i zajednice'. Time je nesvjesno samo potvrdio u čemu je problem: iznova se čitava muslimanska zajednica sumnjiči zbog zločina nekoliko muslimana. No šef policije William J. Bratton potom je izjavio kako je to 'pokušaj da se razumiju zajednice'.⁰⁵ Čitav je plan propao zbog velikog protesta muslimanske zajednice, ali policija i protuteroristički odjel i dalje najavljuju 'približavanje' (što god to značilo) muslimanskoj zajednici.

Zanimljivo je da je policija mogla uzvratiti protuarumentom, ali očito nije bila dosta lukava. Naime, mogla je reći kako UPRAVO veliki protest muslimanske zajednice uzrokovan tim planom dokazuje kako se ona lako može okupiti i radikalizirati, te da je baš zbog toga potrebno realizirati plan. Takav 'što bi bilo kad bi bilo' scenarij otkriva srž problema vezanog uz mapiranje određene zajednice. Naime, da je došlo do realizacije plana onda bi sukladno njegovim propozicijama muslimanska zajednica postala izolirana po uzoru na muslimanske enklave u Europi, posebice u Francuskoj, i možemo gotovo sigurno reći da bi upravo takva izolacija, svakodnevna kontrola i kršenje privatnih sloboda dovela do onoga protiv čega su te mjere i donesene.

Varšavski geto kao paradigma

Sve to veoma nalikuje na tragični slučaj Varšavskog geta. Kao što znamo, nacisti su izolaciju Židova u Varšavi prvenstveno predstavljali kao (medicinsku) preventivnu mjeru (uvijek ta riječ 'preventivno', koja je i u ratu protiv terorizma na visokoj cijeni), kao najbolji način da se – i tu dolazimo do vrhunske ironije – spase sami Židovi. Štoviše, tadašnje novine *Krakauer Zeitung*

⁰⁵ Kao i svi drugi navodi vezani uz ovu temu, cit. prema Los Angeles Times i člancima: 'LAPD to build dana on Muslim areas', 9. 11. 2007., 'LAPD defends Muslim mapping effort', 10. 11. 2007., i 'LAPD's Muslim mapping plan

killed', 15. 11. 2007., dostupno u arhivi časopisa na: www.latimes.com

donose sljedeću objavu: ‘Separacija Nijemaca od Poljaka – a posebice od Židova – nije samo pitanje principa; to je ujedno, barem što se tiče Varšave, higijenska nužnost’.⁰⁶ Međutim, ironija nije samo u tome da su nacisti, baš kao što su to pokušale vlasti u Los Angelesu, svoje zaštitne mjere prezentirali kao nešto što na kraju ide u korist same skupine koja je objekt tih mjera. Najveća ironija je u tome da je ‘rasnom higijenom’ otvoren put jednom tragičnom “samoostvarenom proročanstvu” (*self-fulfilling prophecy*).

Varšava je prije rata imala nešto više od milijun stanovnika, od čega čak 440.000 Židova. Kad se tome pribroje svi Židovi iz okolnih ruralnih područja koji su također završili u Varšavskom getu, onda je to bio savršen preduvjet da se, zbog nehigijenskih uvjeta življenja, nedostatka vode i hrane, doista raširi “židovska bolest”. 1940. i 1941. broj Židova koji su dospijevali u geto rastao je od 500 na dan do 1000 na dan, a iz tog razloga je počeo rasti i broj bolesti sve dok nije došlo do epidemije. Situacija je postajala sve gora. Prije rata smrtnost u getu je dosegala oko 400 umrlih na mjesec. U siječnju 1941. je već gotovo 900 ljudi umiralo na mjesec, a stopa smrtnosti se povećavala svakim tjednom. Do ožujka je broj umrlih narastao na 1.608 na mjesec, a u lipnju 1941. od infekcija i bolesti je umrlo 41.000 ljudi.⁰⁷ Epidemija koja se raširila u Varšavskom getu između 1941. i 1942. u tom je smislu pružala neviđenu legitimaciju za “konačno rješenje”, i to posve utemeljeno na medicinskim osnovama. Nije ni čudo da je šef nacističke policije u Varšavi pred jednim sudom u Zapadnoj Njemačkoj krajem 70-ih na optužbu za pucanje u Židove koji su pokušali pobjeći iz geta mogao odgovoriti da je ta akcija bila ‘nužna mjera’ da se sačuva karantena.

Varšavski geto je najbolji primjer u što se mogao razviti plan mapiranja u Los Angelesu. Nacisti su Židove stavili u geto jer šire bolesti koje ovi dotad nisu širili, a upravo time su prouzrokovali da se u getu DOISTA proširi ‘židovska bolest’ koju Nijemci nisu ni mogli imati jer su bili izvan geta. Jednako tako Amerikanci u Kaliforniji

nastoje napraviti posebnu četvrt za muslimane kako se ne bi proširio terorizam, a upravo takvim isključivanjem stvaraju temelje za rađanje terorizma ili barem – kao što je pokazala reakcija muslimanske zajednice u Los Angelesu – revolt i moguću ‘radikalizaciju’ (koja u terminima novog zakona znači isto što i ‘terorizam’). To je ono za što je Hannah Arendt, tvrdeći da totalitarni diktatori svoje političke namjere objavljuju u obliku proročanstva, smislila adekvatan termin ‘proročka znanstvenost’. Najznamenitiji primjer je Hitlerova objava njemačkome Reichstagu u siječnju 1939.: “Danas želim opet proreći: u slučaju da međunarodni židovski novčari unutar Njemačke i u inozemstvu još jednom uspiju ljude svijeta gurnuti u svjetski rat, onda rezultat neće biti ‘boljševizacija’ zemlje, i stoga pobjeda židovstva, već uništenje židovske rase u Europi.”⁰⁸

Slično tome, Staljin je u svome čuvenom govoru pred centralnim komitetom Komunističke partije 1930. godine, u kojemu je pripremio njihovu fizičku likvidaciju, unutarstranačku desnicu i ljevicu opisao kao predstavnike ‘umirućih klasa’. Hannah Arendt će dobro pokazati kako taj opis nije poslužio samo za to da argumentu dade posebnu oštrinu, nego je, i u totalitarnom stilu, objavio fizičko uništenje onih čije je ‘izumiranje’ upravo pretkazano. “U oba je primjera ispunjen isti cilj: uništenje je uklopljeno u povijesni proces u kojem čovjek čini ili trpi samo ono što mu se, prema nepromjenljivim zakonima, ionako mora dogoditi. Čim se egzekucija žrtava obavi, ‘proročanstvo’ postaje retroaktivan alibi: dogodilo se samo ono što je već pretkazano.”⁰⁹ Upravo je to najveća tragedija Varšavskog geta: sami nacisti su kontinuirano ostvarivali ono što su prije pretkazali.

Scenarij Los Angelesa je sljedeći: definirati potencijalno subverzivno (muslimansko) stanovništvo kako se ono ne bi izoliralo, a upravo se tom determinacijom (ili, kazano pravim terminom, stigmatizacijom i segregacijom) razvija takva izolacija. Isto je s nemirima u Francuskoj. Svojim mjerama sam sistem proizvodi ono protiv čega se tobože bori. Savršen primjer tog ‘samoos-

06 Cit. prema: Robert N. Proctor, *Racial Hygiene. Medicine under Nazis*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., London, sedmo izdanje, 2000., str. 199.

07 *Ibid*, str. 200/201.

08 Robert N. Proctor, *ibid*, str. 210.

09 Hannah Arendt, *Totalitarizam*, Politička kultura, Zagreb, 1996., str. 81-82.

Varšavski geto

Nemiri u Francuskoj

Nemiri u Danskoj

175

27. svibnja 1968.
Dogovor sindikalnih vođa s vladom propada jer radnici a njege ne žele pristat. Pobunu vode radnici velike Renaultove tvornice u Boulogne-Billancourtu odmah izvan Pariza. Grad Nantes je pod vodstvom revolucionarnog sovjeta cijeli tjedan.

HORVAT, SREČKO
Revolucija u doba postpolitike?

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

tvarenog proročanstva' je upravo *La Haine*. Pušten u javnost 1995., film je pokazao kako je put od Mitterandova liberalizma doveo do konzervativizma Jacquesa Chiraca. Sve do sredine 90-ih godina, nakon neuspjeha Mitteranda na izborima, desni trend nije toliko zavladao, a upravo tu valja smjestiti i rođenje takozvanog *cinéma de banlieue*, nečega što bismo gotovo mogli nazvati trendom u francuskoj kinematografiji, periodom između 1995. i 1996. kad se niz filmova bavi upravo temom predgrađa (*banlieues*): izuzev *La Haine*, tu su i *État des lieux* (Jean-François Richet, 1995.), *Rai* (Thomas Gilou, 1995.) i *Bye Bye* (Karim Dridi, 1996.). Tenzije između stanovništva iz predgrađa i policije započele su još ranih 80-ih godina, a već tada nisu bile ograničene isključivo na Pariz već i na gradove blizu Lyona, poput Vaulx-en-Velina (1990) i Vénissieuxa (1994).

Kad nemiri susretnu medije

Priča filma *La Haine* inspirirana je istinitim događajem, ubojstvom šesnaestogodišnjeg mladića zairskog porijekla u policijskom pritvoru 1993. godine. Za razliku od Rodneya Kinga, slučaja koji je – zbog snimke policijskog nasilja nad crnim taksistom u Los Angelesu 1991 – pobudio mnogo širu pažnju javnosti, pa čak i doveo do znamenitih pobuna u Los Angelesu, Makomé Bowole koji je poslužio kao inspiracija za *La Haine* dotad je bio gotovo prešućen.

Međutim, postoje obilježja po kojima su neredi u Los Angelesu krajem travnja 1992. slični onima iz Pariza 2005. i 2007. godine. I za jedne i druge je direktan povod bilo policijsko nasilje. Izuzev direktnog povoda, a to je slučaj Rodney King koji je poslužio kao metafora za rasnu segregaciju u Americi, nemiri u Los Angelesu imaju i jedan indirektan povod koji je po svemu nalik povodu za nemire u Francuskoj: to je velika nezaposlenost i segregacija među populacijom South Centrala, kao što je to u Francuskoj velika nezaposlenost među populacijom gradskih predgrađa. Zanimljiva je još jedna poveznica. Ako je Jean Baudrillard mogao tvrditi kako je Zaljevski

rat prvi međunarodni rat koji je potpuno medijski praćen (pa je stoga i mogao dati naizgled paradoksalnu tezu da se Zaljevski rat nikada nije dogodio), onda bi trebalo ustvrditi kako su nemiri u Los Angelesu prvi interni, odnosno *urbani rat* koji je posve praćen od strane medija. Tome su ponajprije doprinijele televizijske ekipe s helikopterima koje su, baš kao što je to bio slučaj s uraganom Katrina, u svaki kutak svijeta donosile uvid iz 'prve ruke', neku vrstu materijaliziranog Hollywooda koji je, barem Amerikancima koji na takvo što 'kod kuće' nisu bili naviknuti, realizirao sve science-fiction scenarije distopijskih filmova.

Slično tome, medijsko praćenje listopadskih nemira iz 2005. prouzročilo je paniku u Francuskoj, pošto su se odjednom na malim ekranima mogla vidjeti predgrađa u plamenu. Strah se izrodio iz onoga što Charles Sanders Peirce, u svojoj semiotičkoj teoriji zaključivanja naziva *abdukcijom*, dakle iz stvaranja značenja iz prethodnog poznavanja znakova bez osigurane relacije prema činjeničnosti i zakonitosti: gorući automobili su u tom smislu bili jasan znak rata, nečega što je Francuzima – ako govorimo o razdoblju nakon 2. svjetskog rata – dotad bilo poznato prije svega iz kolonijalističke povijesti (Alžir kao najbolji primjer) ili pak nešto recentnije povijesti, a to je rat na Balkanu u čije su se revaloriziranje žustro uključili i francuski intelektualci poput Alaina Finkielkrauta.¹⁰ U svakom slučaju, odsada je 'prijetnja' koja je stajala izvan francuskih granica, odjednom došla unutar granica.

Međutim, za razliku od aktera nemira u Los Angelesu, akteri nemira u Francuskoj su doista znali kako iskoristiti medije, pa su oni umjesto klasične medijske samoperpetuacije koja je, kako to smatra Baudrillard, uništila i potencijal pariških nemira '68-e, upotrijebili medije ne za represiju nemira već posve suprotno – za širenje nemira. Jednom poučeni kako to rade njihovi kolege u drugim predgrađima, sada su svi malo odvažniji mladići u drugim predgrađima jednostavnom *copy-paste* metodom mogli sastavljati Molotovljeve koktele,

¹⁰ V. poglavlje 'Alain Finkielkraut: neodredivost politike identiteta' u knjizi Žarka Paića, *Moć nepokornosti. Intelektualac i biopolitika*, Antibarbarus, Zagreb, 2006.

koristiti slične taktike, napadati slične ciljeve. Francuska javnost je upravo iz tog razloga bila preplašena. A isto se dešava i danas kad već dobivamo vijesti da su se nemiri iz Pariza proširili na Toulouse.

Kakvo je rješenje? Trenutno se čini kako je jedino rješenje, budući da vlast očito ne pokazuje nikakav interes da integrira stanovništvo predgrađa, ono koje je ponudio *Banlieue 13* (Pierre Morel, 2004), francuski znanstveno-fantastični film koji je prvenstveno postao poznat po atraktivnim scenama parkoura. U njemu je radnja smještena u 2010. godinu, a jedno pariško predgrađe poznato i kao 'Distrikt 13' preplavljeno je bandama, kriminalom i nasiljem. Vlasti su oko distrikta sagrađile veliki zid i napustile ga, dok su stanovnici ostali prepušteni samima sebi, bez obrazovanja, dodatnih sadržaja ili policijske zaštite. Dakle, scenarij po svemu sličan Varšavskom getu. Ono po čemu je *Banlieue 13* još jedno samoostvoreno proročanstvo je činjenica da političar u filmu, godinu dana prije nemira 2005., koristi gotovo identičan žargon kao i tadašnji ministar, sada predsjednik Nicolas Sarkozy. Ljudi koji žive u tom predgrađu su 'smeće' i njega treba 'očistiti' – političar u filmu htio je upotrijebiti bombu i srušiti sve sa zemljom, a Sarkozy je bio nešto inovativniji i 2005. vehemntno tvrdio kako 'smeće' s ulice treba očistiti kemijskim sredstvom za čišćenje (*Kärcher*). Renovirati četvrti, povećati rekreacijske, obrazovne i druge sadržaje, smanjiti nezaposlenost, povezati periferiju s centrom, ponuditi iste šanse – to nikome nije palo na pamet. I to je glavni razlog zašto Pariz gori.

Nešto je trulo i u državi Danskoj

Tokom '68-e njemački je tabloid *Bild* opetovano donosio naslove poput 'Zaustavite Dutschkea sada!' kojima je suptilno pripremio atentat koji je na vođu njemačkog studentskog pokreta 11. travnja 1968. izveo desničarski ekstremist Josef Bachmann, inače revni čitalac *Bilda*. Kao komentar na tu politiku medija Ulrike Meinhof (tada još novinarka) dala je znamenitu izjavu: 'Kad

netko zapali automobil, onda je to prijestup zakona. Kad netko zapali stotine automobila, onda je to politička akcija'. Time se najbolje mogu sažeti i današnji događaji u svijetu, od 'drugih' nemira u francuskim predgrađima do nemira u Danskoj samo par mjeseci poslije.

Sve je počelo u pretežno imigrantskoj četvrti Kopenhagena pod imenom Nørrebro, koja je već prije poznata po pobunama. Tokom 80-ih godina sukobi policije i skvotera s Molotovljevim koktelima bili su uobičajena pojava, a do politički angažiranijih demonstracija došlo je u svibnju 1993. nakon što je Danska rekla sudbonosno 'da' Europi. Policija je tada, u najgorem protestu od nacističke okupacije Danske, čak direktno pucala u okupljeno mnoštvo, ranjeno je nekoliko demonstranata, a jedan je umro.

Prije par godina, točnije 2006., sve se ponovo zahuktalo kad je grad odlučio prodati vjerojatno najpoznatiji danski skvot *Ungdomshuset* u koji su ljevičarski aktivisti ušli još 1982. O simboličkom značaju tog mjesta dovoljno govori podatak da je 'Kuća mladeži' (kako glasi u prijevodu) otvorena još davne 1897. kao kazalište za radnički pokret i kulturni centar. Otada su je posjetili Vladimir Lenjin i Rosa Luxemburg, a u recentnijoj povijesti u njoj su svirali Nick Cave i Björk. Dodatni motiv gnjeva mladeži nije uzrokovala samo činjenica da su gradske vlasti odlučile uništiti kulturni alternativni centar mladih, već da su ga odlučili prodati jednoj kršćanskoj sekti. Prošle godine u prosincu zgrada je srušena i došlo je do najvećih nemira u recentnoj danskoj povijesti (o tome dobro govori podatak da je ukupna šteta procijenjena na čak 80 milijuna kuna).

I kakve onda veze s tim – osim da se opet radi o Nørrebro – imaju ovi današnji nemiri, kad znamo da većina demonstranata nisu ni protivnici Europske Unije niti ljevičarski aktivisti koji brane skvot? Kao što je to bio slučaj i kod nemira francuske omladine u imigrantskim predgrađima i ovaj put ima mnogo teorija o uzroku nemira: nedavno uhićenje trojice muškaraca koji su navodno planirali ubojstvo autora karikatura Muhame-

177

28.-31. svibnja
1968.

Njemački parlament usvaja zakone o izvanrednom stanju. Pregovori o pokretanju općeg štrajka propadaju zbog nevoljkosti sindikata pa studenti kreću u akcije zauzimanja sveučilišta. Jedino pravo zauzimanje dogodilo se u Frankfurtu. De Gaulle 28. svibnja odlazi iz Pariza na savjetovanje sa zapovjednicima vojske, vraća se dan kasnije i preko radija objavljuje raspuštanje parlamenta i izbore za 23.06.

HORVAT, SREČKO
Revolucija u doba postpolitike?

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

da, zatim ponovno objavljivanje spornih karikatura koje su prije dvije godine dovele do protesta muslimana diljem svijeta, policijsko maltretiranje jednog Palestinca u četvrti Nørrebro, pojačan pritisak policije spram tržišta drogom, a najzanimljivija teorija je svakako ona da iza svega zapravo stoji islamska mafija koja neredima želi opteretiti državu, neometano prodavati drogu i time, dakako, podići cijenu droge u Danskoj.

Premda među ovim teorijama o uzroku nemira ima zanimljivih pokušaja objašnjenja fenomena koji očito više nije ograničen samo na Francusku već se poput bumeranga širi Europom, nijedna od ovih teorija nije točna. Ipak, među njima je medijsku cirkulaciju, očekivano, uspjela zadobiti teza o 'političkom islamu'. To je potvrdio i glasnogovornik danske vlade, tvrdeći da je glavni motiv tih incidenata bijes mladih zbog navodnog policijskog maltretiranja, ali da u pozadini zasigurno leži ponovno objavljivanje karikatura proroka Muhameda. Kao što znamo, karikatura proroka Muhameda s bombom na glavi umjesto turbana bila je jedna od 12 objavljenih karikatura koje su izazvale žestoke reakcije i prosvjede muslimana 2006. diljem svijeta. Novine su odlučile ponovo objaviti sporne karikature kako bi, nakon prijatni smrti autoru karikatura Kurtu Westergaardu, jasno dale do znanja da će braniti slobodu govora. I to nije sve. U javnost su nedavno procurile i amaterske snimke Danske narodne stranke (DPP), koja je poznata po svojim anti-imigrantskim stavovima, a na kojima se vidi neko opskurno natjecanje u crtanju karikatura Muhameda. Osim toga, jedna snimka koja je osvanula i na internetu pokazuje kako stranački članovi na odmoru pod vidnim utjecajem alkohola prezentiraju karikaturu na kojoj deva ima glavu Muhameda i bačve piva umjesto grba. Da doista nešto ne štima s danskim društvom, potvrđuju i sve češće vijesti o hapšenju osumnjičenika za terorizam – upravo u Nørrebrou prošle je godine u rujnu uhićeno osmero navodnih islamističkih fundamentalista, a samo godinu dana ranije uhićeno je devetero ljudi. Stoga, ako u obzir uzmemo te

dvije stvari (karikaturu Muhameda i navodni terorizam) plus činjenicu da je Danska još 2003. poslala svoje trupe u Irak i Afganistan, onda je logično da iza današnjih nemira stoji 'politički islam'.

Međutim, samo jedan podatak ruši čitavu tu konstrukciju. Nemiri su počeli prije nego što su karikature Muhameda ponovo objavljene. To će istaknuti i mladić Rasmus Lignau Amossen, koji je u petak sudjelovao u antirasističkoj demonstraciji u Nørrebro, i koji je izjavio da razlog za nemire valja tražiti u novom zakonu donesenom zbog navodnog sprječavanja tržišta droge, a koji omogućuje policiji da pretražuje ljude bez ikakvog opravdanja. Amossen ističe da mnogi mladi na tom području osjećaju diskriminaciju od strane policije. 'Kad policija zaustavlja svakog s arapskim obilježjima ili pogrešnom bojom kože, dok svi drugi neometano prolaze, onda se tu više ne radi o nekom posebnom nastojanju [npr. da se osujeti tržište drogom]. Radi se o rasizmu.' Inače, imigranti čine oko 5% ukupne danske populacije (koja iznosi 5,4 milijuna), dok oni arapskog ili muslimanskog porijekla čine oko 3,5%. Nije toliko velik broj kao u Francuskoj, ali očito je da problem nije toliko u Muhamedu, koliko u lošim imigracijskim politikama Europe. Naravno, Zapadu bi odgovaralo da je problem u Muhamedu, jer se onda čitav muslimanski svijet može iznova optužiti za religijski fanatizam, a kao što dobro znamo iz 'rata protiv terora', malen je korak od religijskog fanatizma do terorizma, odnosno borbe protiv terorizma koja onda omogućuje ukidanje privatne sfere i 'preventivno' sumnjičenje.

Slabost teze o 'političkom islamu' naglasio je još tokom francuskih nemira Étienne Balibar, a isto vrijedi i za trenutnu situaciju u Danskoj. 'Ta slabost znači da za mlade sjeverno-afričkog porijekla (čiji su roditelji ili djedovi 'imigranti' iz Alžira i Maroka) povezivanje s islamom funkcionira isključivo kao potvrđivanje kolektivnog identiteta koji se osjeća diskriminiranim i stigmatiziranim. Ono nema političku funkciju i nije nužno povezano s religijskom praksom (sve indicije pokazuju

11 Étienne Balibar, *Uprising in the Banlieues*, časopis *Constellations*, svezak 14, br. 1, 2007., str. 56.

12 Žižekova refleksija je dio njegove najnovije knjige *Violence*

(Picador, 2008), a skraćena verzija prethodno je objavljena na Lacanian Inku pod naslovom *Some Politically Incorrect Reflections on Violence in France & Related Matters* ovdje <http://www.lacan.com/zizfrance.htm>

da većina mladeži muslimanskog porijekla moli rijetko kao i francuska mladež, i da na višoj razini kodovi masovne komunikacije i scenariji urbanog nasilja rašireni televizijom imaju više utjecaja na njihov diskurs i imaginarij nego religija, kao što je to slučaj i za mnoge druge Francuze).¹¹ Balibar će u svom tekstu pokazati da se, ma koliko da ovaj religijski moment bio bitan (u kontekstu identifikacije i kolektivizacije), treba govoriti o klasi i rasi kao bitnim odrednicama nemira. I upravo to povezuje dvije naizgled nespojive pobune, onu iz 2006./2007. kad se ljevičarska, ne nužno imigrantska mladež digla na noge zbog rušenja skvota i ove iz 2008. kad se pretežno imigrantska mladež pobunila zbog sve češćeg uznemiravanja od strane policije.

Nova valuta: broj zapaljenih automobila?

Da bismo pokušali dati odgovor na povod nemirima poslušajmo najprije dvije srodne izjave; jednu je dao Andersk Fredrik Mihle iz danske Liberalne stranke kad se rušio skvot *Ungdomshuset*, dakle, prošle godine, a drugu je ove godine dao načelnik kopenhavske policije Henrik Olesen. Prvi je rekao: 'Razmažena djeca iz Kuće mladeži probudila su se u realnost danskog sna gdje moraju imati posao i plaćati režije', dok je drugi rekao: 'Ne znamo zašto divljaju. Mislim da im je dosadno.' Kao što vidimo, i jedan i drugi zagovaraju zapravo isto mišljenje, a to je i stav koji je uvelike cirkulirao u interpretacijama nemira mladeži u Francuskoj. Jednu takvu interpretaciju preuzeo je i Slavoj Žižek kad je ustvrdio da se nemiri u Francuskoj iz 2005. moraju shvatiti u kontrastu spram '68-e. 'Dok je svibanjska pobuna u Parizu '68 bio prosvjed s utopijskom vizijom, nemiri iz 2005. bili su tek provale nasilja bez ikakve želje da predstave neku viziju', reći će Žižek, i dodati da 'u pariškim predgrađima među izgrednicima nije bilo nikakvih posebnih zahtjeva, tek ustrajavanje na priznanju zasnovano na mutnom i ne osobito artikuliranom resantimanu'.¹²

Naravno, točno je da su nemiri iz 2005. imali daleko manju političku osviještenost nego svibanjski nemiri

iz '68-e, i da su za razliku od njih imali nejasnu artikulaciju i zahtjev (nekima i danas još uvijek nije jasno zašto se imigrantska mladež u predgrađima uopće pobunila ili buni), međutim, ono u čemu Žižek nije u pravu je upravo nepriznavanje političkog elementa tih nemira. Stvar je u tome da se ne radi o 'prosvjedu nultog stupnja', nasilnom činu protesta u kojem se ne traži ništa. Žižek ovdje zaboravlja temeljno načelo ruskih formalista, ali i Rolanda Barthesa iz njegova *Nultog stupnja pisma*, a to je da ne može postojati nulti stupanj, odnosno da je nedostatak znaka već uvijek znak (ako ničeg drugog onda upravo tog nedostatka). Iako Žižek misli suprotno, radi se o tome da izgrednici konstantno ustrajavaju u onome što Fredric Jameson naziva 'kognitivnim mapiranjem': i francuski i danski nemiri nisu ništa drugo nego pokušaj lociranja vlastitog iskustva unutar smislene cjeline. Ili, unutar cjeline koja je za njih postala besmislena. I tu se treba vratiti izriječju Ulrike Meinhof da stotinu političkih automobila nije tek prijestup zakona, već politički čin *par excellence*. Dok Amerikanci kao novu 'valutu' kojom se mjere uspjesi i neuspjesi na Bliskom istoku koriste *broj mrtvih*, 'valuta' frustrirane mladeži diljem Europe danas postaje *broj zapaljenih automobila*.

Dakle, umjesto da nemiri budu povezani s ekonomskim uzrokom, nemiri se povezuju s religijskim izvorom koji je ionako zapravo plod ovog prvog.¹³ Naime, čitav 'sukob civilizacija' koji se pojavljuje u sukobu između imigrantske mladeži i europskih starosjedioca uvjetovan je ničim drugim nego ekonomskim interesima stare Europe koja je kolonijalizmom dovela do raseljavanja fričko-arapskog stanovništva. Stoga imigrantska mladež ne uzima Muhameda kao svog proroka iz nekih fanatično-religijskih razloga. Štoviše, imigranti, kako to dobro pokazuje film *Gegen die Wand* (Fatih Akin, 2004), teže seksualnim slobodama bez ortodoksnih zabrana islama, ili pak slušaju hip hop i pripadaju sada već klasičnim 'zapadnim' supkulturama, kako to pokazuje film *La Haine* (Mathieu Kassovitz, 1995). Kad imigrant-

Roland Barthes

13 Hvalevrijedno tumačenje nemira u Francuskoj dao je 2006. u svom predavanju u Böll fondaciji u Berlinu Brian Holmes, postavivši tezu da su nemiri u Francuskoj odgovor na transformaciju države blagostanja s

obzirom na zahtjeve globalne ekonomije. Transkript predavanja dostupan je pod naslovom *Images of Fire. The banlieue riots and the unanswered questions of the welfare state* ovdje <http://transform.eipcp.net/correspondence/1143566871> Kad bismo

danas trebali reći na koji su način srodni protesti danske ljevičarske omladine aktivističkog i alternativnog predznaka iz 2006/2007. i protesti imigrantske mladeži arapskog i muslimanskog porijekla iz 2008. onda bismo zajedno s

Holmesom možda trebali odgovoriti da se oni očituju kao neodgovoreno pitanje o državi blagostanja.

2./3. lipnja 1968. Skupini studenata beogradskog sveučilišta nije dovoljan ulaz na koncert u dvoranu u Studentskom gradu. Sukob s milicijom započinje oko dvorane, a eskalira kod podvoznjaka u Novom Beogradu u prijedpnevrim satima kad je policija otvorila vatru na 3000 studenata koji su u povorci kretni ka Beogradu. Istu večer iz Zagreba autom Slobodana Šnajdera NSU Prinz put Beograda kreću Šnajder, voda zagrebačkih studenata Šime Vranić, Vanja Surtić ml. i Goran Babić. U Beograd stižu 4.06. u rano jutro, u 8 sati Vranić već govori na mitingu. Uskoro stiže i druga zagrebačka ekspedicija u Renaultu 4 Mladena Martića s Inoslavom Beškerom, Ognjenom Calderovićem i Nena-dom Prelogom.

ska mladež poseže za islamom kao svojim simbolom, onda je to isto kao kad Francuskinja muslimanskog porijekla stavlja veo na glavu. Ako se radi o svjesnom izboru, onda taj veo više nije (kako bismo 'mi' Europljani to htjeli iščitati) simbol potlačenosti i muslimanskog šovinizma, nego je to simbol borbe protiv zapadnog licemjerja i političke korektnosti koja stalno misli da zna (a onda i proskribira) što i tko je zapravo taj Drugi.

Najbolji primjer da Zapad, po klasičnom načelu orijentalizma, i dalje smatra da najbolje zna definirati Drugog upravo je najučestalija i gotovo službena interpretacija nemira u Danskoj. I tu se ruši zapadni mit političke korektnosti. Možemo se mi spram pripadnika neke druge vjere (islama) odnositi s poštovanjem i davati mu sve karakteristike 'običnog' subjekta, no kad se taj Drugi – iz nama nepoznatog razloga – pobuni onda ćemo mu istog trena oduzeti sve karakteristike koje bi on mogao imati kao subjekt (npr. nezaposlen mladić koji je na prvoj godini fakulteta i sluša hip hop) i svesti ga isključivo na njegovu vjeru (sada više nije bitno da li je on hip-hoper, jer on je ipak musliman). Tu se vidi sva nedostatnost velike ideje multikulturalizma i koncepta političke korektnosti: neki Turčin u Njemačkoj s irokezom i odjećom tipičnog Nijemca može biti baš poput nas (čak ćemo ga pustiti i u naš klub), ali ako se slučajno pozove na svoju religiju onda ćemo ga proglasiti vjerskim fanatikom koji se nije dovoljno asimilirao. Uzmite prošlogodišnji primjer iz Velike Britanije kad je djevojka muslimanskog porijekla optužena za 'terorističku poeziju' jer je u svojim stihovima proklamirala uništenje svijeta i izražavala intenciju za samoubojstvom. Naravno, mlada se djevojka, da je nisu uhitili, doista jednog dana mogla naći u redovima Al'Qaide (dodatnu zabrinutost izazvala je činjenica da je radila na aerodromu), ali zar i drugi tinejdžeri njene dobi, bez obzira na to da li vjeruju u Alaha ili ni u što ne vjeruju i slušaju Marilyn Mansonu svakodnevno ne izražavaju slične težnje?

Pitanje je, dakle, gdje povući granicu, a čini se kako je danas naprosto dovoljno biti muslimansko-arapskog

porijekla da bi sumnja za moguću terorističku aktivnost bila opravdana. Ipak živimo u dobu u kojem 'preventivno' postaje omiljeni pridjev. Ne samo da možemo voditi ljubav bez straha da ćemo dobiti djecu (jer kontracepcija je 'preventivna' mjera za trudnoću), ne samo da možemo piti *Coca-Colu* bez straha da ćemo se udebljati (jer *Coca-Cola* bez šećera je 'preventivna' mjera za debljinu), već možemo voditi kazneno-pravni sustav koji sprječava zločine koji se uopće nisu ni dogodili. Sve to neodoljivo podsjeća na *Minority Report* (Steven Spielberg, 2004) u kojem policija više ne služi za hvatanje zločinaca koji su počinili neki zločin, već za hvatanje zločinaca koji ne samo da još nisu učinili zločin, nego i ne znaju da će ga u budućnosti počinuti. Policija tog distopijskog filma može biti sigurna u opravdanost svojih preventivnih mjera jer postoje proroci koji sa savršenom točnošću predviđaju budućnost, no policija našeg vrlog novog svijeta djeluje po načelu 'samoostvarenog proročanstva'. Primjerice, upravo činjenica da je policija prošle godine u rujnu u Kopenhagenu uhitila osmero osoba osumnjičenih za terorizam postaje dokaz da se danas u Kopenhagenu ne radi o protestu frustrirane mladeži zbog kontinuirane diskriminacije, već o protestu mladeži u čijim redovima postoje regruti za buduće terorističke akcije.

U tom smislu, vidimo da sâma policija zapravo na neki način proizvodi terorističku prijetnju: ma koliko bili realni izgledi da među mladima doista postoje teroristi, upravo to podržavanje teze o 'političkom islamu' dovodi do toga da će pojedini doista postati teroristi. U slučaju rušenja skvota *Ungomshuset*, kada u njega nije upala obična policija već upravo antiterostički odred, odzvanja jedan drugi primjer kojeg navodi bivši RAF-ovac Karl-Heinz Dellwo. On je na početku 70-ih godina, sa samo dvadeset godina, zajedno s drugim prijateljima i istomišljenicima zauzeo jedno slično mjesto u Hamburgu, gradu koji je i danas poznat po skvotiranju. Jednako kao i Danci danas, tako su se i oni tada borili protiv gentrifikacije i loše urbanističke politike grada koja u

obzir ne uzima interese mladeži i siromašnijeg dijela stanovništva. Umjesto da pokušaju na miran način riješiti problem, vlasti Hamburga su na skvot poslale antiteroristički odred koji je u to doba služio za borbu protiv RAF-a. Kad se Karl-Heinz, nakon što je nevin odležao u zatvoru godinu dana, vratio na slobodu bilo je logično da će se priključiti RAF-u.¹⁴ Ono što taj primjer iz recentnije njemačke povijesti govori nije samo da uzrok gnjeva mladeži u posljednje vrijeme leži upravo u gentifikacijskoj politici grada, već da sâm sistem 'hrani' terorizam, odnosno da sâm proizvodi uvjete u kojima ljudima – kako bi se njihov glas jednom doista čuo – neće biti na raspolaganju ništa drugo doli terorizma. Ili barem, paljenje automobila.

Ecce homo – kako postati ono što već jesmo?

Vratimo se na sam početak – Klausu Kinskom. *Moj najdraži neprijatelj* počinje veoma upečatljivom scenom u kojoj Kinski recitira svoju interpretaciju Novog Zavjeta pred razjarenom publikom. I nije slučajno da je Herzog odabrao upravo to kao početak svog filma. Naime, tek nakon tog 'debakla' kreće njihova dugogodišnja suradnja i dolazi do prave slave Kinskog. Kao što znamo, Kinski je bio veoma poznat recitator: čak i danas postoje CD-i pod nazivom *Kinski spricht*. U samo četiri godine, između 1959. i 1962. Kinski je snimio čak 30 ploča i imao veoma uspješnu turneju recitiranja po Njemačkoj, između ostalog tekstova Nietzschea, Schillera i Goethea, pjesme Rimbauda i bajke Oscara Wildea.

20. studenog 1971. Klaus Kinski je u Berlinu u dvorani imenom Deutschlandhalle htio ispričati 'najuzbudljiviju priču čovječanstva' – priču o životu Isusa Krista. No ipak nije uspio: ubrzo nakon što se Kinski popne na pozornicu i krene sa svojim govorom, javlja se gnjevna publika koja nije htjela slušati propovijed, nego diskutirati. Ipak je to šezdesetosmaška generacija. Kinski pokušava recitirati vlastiti tekst *Jesus Christus Erlöser* (Isus Krist spasitelj), koji je pripremao posljednjih 10 godina, i to upravo u vrijeme kada je u Americi vrhunac

hipijevskog pokreta, a i u Njemačkoj trijumfira mjuzikl *Jesus Christ Superstar* Andrewa Lloyda Webbera. No Isus Klauza Kinskog nije Hippie-Happening. Ipak, publika s njime želi komunicirati i diskutirati, ne podnoseći da netko s pozornice iznosi 'vječne istine'. Kinski im odgovara: 'Tko od vas nema veliku gubicu, nego je doista bez grijeha, neka baci prvi kamen' i 'Da ste barem vrući ili barem hladni, ali vi ste mlaki i ja ću vas ispljunuti!'. Kasnije će u svojoj autobiografiji *Ja trebam ljubav* Kinski reći: 'Ovo je kao i prije 2000 godina. No ova je rulja još gora od Farizeja. Oni su Isusu barem dopustili da kaže što hoće, a tek poslije su ga prikovali na križ'.

Ipak, nakon što se Deutschlandhalle gotovo cijela ispraznila, Kinski dolazi na pozornicu i tihim i iscrpljenim glasom recitira svoj tekst. Valja čuti samog Kinskog: 'Traži se Isus Krist. Optužen zbog zavođenja, anarhističkih tendencija; zavjere protiv državnog nasilja. Posebni znakovi raspoznavanja: ožiljci na rukama i nogama. Tobažnje zanimanje: radnik. Nacionalnost: nepoznata. Pseudonim: sin Božji, donositelj mira, svjetlo svijeta, spasitelj. Traženi je bez čvrstog prebivališta. On nema bogate prijatelje i najviše se zadržava u siromašnim četvrtima. Njegovo okruženje čine svetogrdnici, ljudi bez države, cigani, prostitutke, uboga djeca, kriminalci, revolucionari, asocijalni, nezaposleni, beskućnici, optuživani, zatvorenici, progonjeni, zlostavljani, gnjevni, dezerteri, očajni, vrišteće majke iz Vijetnama, hipiji, bitnici, narkomani, izbačeni, osuđeni na smrt. Moguće je da se radi o djetetu bez roditelja. Možda je njegova majka prostitutka. Možda je njegov otac kažnjenik ili živi u komuni'.

Najpoznatiji dio govora je vjerojatno sljedeći: 'Ja nisam službeni crkveni Isus. Onaj kojega trpe među policajcima, bankarima sucima, krvnicima, oficirima, popovima, političarima i drugim zastupnicima moći. Ja nisam vaša nova super zvijezda!' A tko je onda Isus Kinskog? To se najbolje vidi u sljedećoj sceni. Na pozornicu dolazi jedan čovjek iz publike i kaže: 'Ljudi, ja nisam veliki govornik – i možda je moguće da neki od vas traže

Ecce homo

14 Za više o svemu vidi iznimno inspirativnu knjigu razgovora: Karl-Heinz Dellwo, *Das Projekt sind wir. Der Aufbruch einer Generation, die RAF und die Kritik der Waffen*, Nautilus, Hamburg, 2007.

Krista, ali ja ne vjerujem da je to on, jer Krist je, koliko ja znam, bio strpljiv i kada mu je netko proturječio onda ga je pokušao razuvjeriti. Nije rekao: začepi gubicu!' Kinski odgovara: 'Ne, nije rekao začepi gubicu. Uzeo je svoj bič! – i onda ga je udario u gubicu. TO je učinio! Ti glupane!'. Kinski je kazališnim sredstvima samo ponovio ono što je bečki podžupnik Adolf Holl iste godine učinio svojom knjigom *Isus u lošem društvu* (*Jesus in schlechter Gesellschaft*). I on je, naime, Isusa razumio kao anarhista i odmetnika, prijatelja svih koji su iz nekog razloga potlačeni ili marginalizirani. Podžupnik je zbog svojih teza također 'cenzuriran', odnosno suspendiran je iz svoje svećeničke službe. Međutim, ono što je važnije napomenuti jest na koji način Kinski iščitava Isusa: to više nije ona klasična kršćanska pouka da kad nas netko pljusne okrenemo i drugi obraz – to je pouka o jednom revolucionarnom Isusu Kristu koji neće oklijevati iskoristiti bič.

Slična reakcija zbog 'nedoličnog' poimanja Isusa dogodila se u kolovozu 2007. u švedskom gradu Jonkopingu, inače središtu evangeličkog kršćanstva, kad je umjetnička izložba koja je Isusa, između ostalog, prikazala kao pedera, izazvala nasilje. Grupa mladih ljudi pokušala je zapaliti plakat s *queer* Isusom. Kad ih je osiguranje u tome pokušalo spriječiti, u tučnjavu se uključilo još 30-ak ljudi. Izložba pod nazivom *Ecce Homo* uzrokovala je nasilje već i prije. Na njezinoj europskoj turneji između 1998-2000. jedan je čovjek sjekirom napao dvije slike, a sam papa je otkazao planiranu audijenciju sa švedskim nadbiskupom jer je izložba *Ecce homo* ustoličena u Katedrali u Uppsali. Švedska fotografkinja Elisabeth Ohlson Wallin je na ideju za izložbu *Ecce Homo* došla kasnih 1990. kad su joj mnogi prijatelji umrli od side. Naime, neki su joj kršćani tada rekli da je ta bolest Božja kazna za homoseksualce (argument koji se dosta često mogao čuti i sredinom 80-ih, u prvom valu side).

Kao što znamo, *Ecce Homo* su riječi koje je Poncije Pilat izrekao pred razjarenom gomilom željnom Isusove smrti. "Evo vam ga izvodim da znate: ne nalazim na njemu nikakve krivice". Izide tada Isus s trnovim vijencem,

u grimiznom plaštu. A Pilat im kaže: 'Evo čovjeka!'. I kad ga ugledaše glavari svećenički i sluge, povikaše: 'Raspni, raspni!' Kaže im Pilat: 'Uzmite ga vi i raspnite jer ja ne nalazim na njemu krivice.' Odgovoriše mu Židovi: 'Mi imamo Zakon i po Zakonu on mora umrijeti jer se pravio Sinom Božjim.' (Iv 19,4-8). A nije li i 'griješ' Kinskog bio taj da se 'pravio Sinom Božjim'? Štoviše, upravo je Kinski 30 godina prije švedske izložbe po prvi puta prikazao Isusa kao vođu marginalaca, kao nekoga tko ne samo da se bori za prava manjina (seksualnih, rasnih, itd.), nego je i sam dio njih: 'Moguće je da se radi o djetetu bez roditelja. Možda je njegova majka prostitutka. Možda je njegov otac kažnjenik ili živi u komuni'.

Koje je drugo 'historijsko' korištenje sintagme *Ecce Homo*? Radi se ni manje ni više nego o Nietzscheu, a tako glasi naslov njegove posljednje knjige, napisane netom prije nego što je poludio i prije njegove smrti 1900. Naslov te posljednje 'originalno' napisane knjige (što znači da je njegova sestra nije modificirala u skladu s nacionalsocijalističkom politikom) glasi: *Ecce Homo: Wie man wird, was man ist*. Nietzsche tim naslovom ne želi reći da je on Krist, već baš poput Kinskog (koji je, kao što smo vidjeli, poznavao Nietzscheove tekstove i recitirao ih), da je odista 'čovjek'. Biti 'čovjek' u tom je smislu za Nietzschea mnogo više nego biti Krist. U posljednjem poglavlju pod nazivom 'Zašto sam sudbina' Nietzsche će reći sljedeće: 'Poznajem svoju sudbinu. Jednom će se za moje ime vezivati sjećanje na nešto ogromno – na krizu kakve nije bilo na Zemlji, na najdublju koliziju savjesti, na odluku prizvanu *protiv* svega u što je do tada bilo vjerovano, što je bilo zahtijevano, osvećivano. Nisam čovjek, ja sam dinamit.'¹⁵ Formulu za to kako se postaje čovjek Nietzsche, kao i uvijek, pronalazi u svom Zaratustri: 'I tko hoće da bude tvorac u dobru i zlu, taj najprije mora biti ništitelj i rastakati vrijednosti. Tako najviše zlo spada u najvišu dobrotu: ova je, pak, stvaralačka'. Odmah poslije Nietzsche kaže: 'Ja sam kudikamo najstrašniji čovjek koji je dosad postojao; to ne isključuje da ću biti najdobrotvorniji. Radost u uniš-

15 Kako su svi navodi iz Nietzscheove knjige *Ecce Homo* citirani s njemačkog originala dostupnog na projektu Gutenberg (<http://www.gutenberg.org/ebooks/7202>), u daljnjem citiranju ne navodim stranice i izvor.

Prijevod s njemačkog Srećko Horvat.

tavanju poznajem u stupnju u kojem je srazmjerna moja snaga za uništavanje – u oba slučaja povinujem svojoj dionizijskoj prirodi, koja ne umije da negirajuće djelovanje (*Neintun*) razlučuje od afirmirajućeg kazivanja (*Jasagen*). Ja sam prvi *nemoralist*: time sam *ništitelj par excellence*.’

Nije čudo da je upravo posljednje poglavlje Nietzscheove knjige – i tu se možda skriva razlog zašto je knjiga nazvana upravo *Ecce Homo* – usmjereno spram kršćanskog nauka protiv kakvog se borio i Kinski svojim *Isusom Kristom Spasiteljem*. Evo što kaže Nietzsche: ‘Stoljeća, narodi, prvi i posljednji, filozofi, starice, svi su oni – izuzev pet-šest trenutaka u povijesti, i ja kao sedmi – u toj točki podjednako međusobno vrijedni. Kršćanin je dosad bio, u neprikosnovenom smislu, ‘moralno biće’, neusporediva osobitost – i, kao ‘moralno biće’, apsurdniji, lažljiviji, sujetniji, lakoumniji, *sebi štetniji* nego što bi to u snu mogao i da zamisli najveći prezirač čovječanstva’.

Kad bismo sada pokušali odgovoriti na pitanje što nam Kinski – čitan, dakle, pomoću Nietzschea – može reći o ‘68-oj, nemirima u Francuskoj i Danskoj, onda bi trebalo reći da se pouka nalazi upravo *s onu strane* (*kršćanskog, licemjernog, lažljivog, sujetnog, itd.*) morala. To znači da nasilje treba iščitati u kontekstu ‘Isusa Krista Ništitelja’, kao nasilje koje dolazi upravo iz marginaliziranih kutova svijeta: kao nasilje potlačenih skupina koje je upravo svojom ‘iracionalnošću’ (kao što je to oduvijek bio Kinski nasuprot Herzogu) – ‘racionalno’.

Ovdje u vidu treba imati odlomak Hanne Arendt koji se nastavlja na već prije spomenutu rečenicu da poslužiti se razumom kad razum služi kao zamka nije ‘racionalno’, upravo kao što poslužiti se oružjem u samoobrani nije ‘iracionalno’. On glasi: “Ta žestoka reakcija protiv licemjerja, koliko god se može opravdati svojim vlastitim razlozima, gubi svoj *raison d'être* kad pokuša razviti vlastitu strategiju s konkretnim ciljevima; postaje ‘iracionalnom’ u trenutku kad je ‘racionalizirana’.”¹⁶ I to je ujedno možda najveći paradoks nemira

¹⁶ Hannah Arendt, ‘O nasilju’, u: *Eseji o politici*, Antibarbarus, Zagreb, 1996., str. 196.

Joschka Fischer

u Francuskoj i Danskoj: da u trenutku kad se ‘racionaliziraju’ postaju ‘iracionalnim’. Drugačije rečeno, njihova snaga i potencijal leži upravo u tome što je taj pokret neosviješten, odnosno što je ‘iracionalan’ – u trenutku kada bi postao osviješten, ‘racionalan’, onda bismo dobili Joschku Fischera kao ministra vanjskih poslova i *Vizekanzlera* i Daniela Cohn-Bendita koji sjedi u Europskom parlamentu. Jer, nisu li riječi kojima je Fischer 2005. godine nagovijestio svoj odlazak u mirovinu najbolji pokazatelj što se desi kad se nasilje (‘68-e) ‘racionalizira’? ‘Nakon 20 godina moći, sada želim natrag svoju slobodu’, rekao je Fischer.

183

8. lipnja 1968.
Iz Saveza komunista zbog anarholiberalizma isključeni profesori Gajo Petrović i Mladen Caldarić te studentski lider Šime Vranić koje su vlasti prepoznale kao organizatore zagrebačkih događanja.

HORVAT, SREČKO
Revolucija u doba postpolitike?

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.